

LAPSEN EDUN TOTEUTUMINEN HUOLTO- JA TAPAAMISASIASSA

- **Raportti nykytilasta ja ehdotuksia muutostarpeista**

Isät lasten asialla lakityöryhmä

Sisällys

1. Johdanto	3
2. Vieraannuttaminen/vieraannuttava toiminta	4
3. Vieraannuttamisen tunnistaminen ja käsitteleminen eroperheiden palveluissa	7
3.1. Perheoikeudelliset palvelut	7
3.2. Perheasiainsovittelu perheneuvolassa	8
3.3. Lastensuojelu	8
3.4. Asiantuntija-avusteinen sovittelu	10
3.5. Olosuhdeselvitys	10
3.6. Tuomioistuinkäsittely	11
4. Huoltokiusaamisen, vieraannuttavan toiminnan ja vieraannuttamisen ulkoisia tunnusmerkkejä	11
5. Tarvittavat muutokset lakeihin ja käytäntöihin	13
5.1. YK:n lastenoikeuksien sopimus	13
5.2. Rikoslaki	14
5.3. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta	14
5.4. Lastensuojelulaki	14
5.5. Tasavertainen vanhemmuus ja yhdenvertainen kohtelu	14
5.6. Käräjäoikeuksien asiantuntija-avusteinen sovittelu	15
5.7. Viranomaisten koulutus ja käytännöt	15
5.8. Huoltoriitojen seuranta	15
5.9. Kotikuntalaki	15
6. Lapsen edun määreet	16
6.1 Lapsen edun arvionti	17
6.2 Lapsen edun vastaisia toimia vanhempien eron yhteydessä/jälkeen	18
7. ”WISCONSIN DANE COUNTY MALLI”	19
LIITE 1. NYKYTILA JA MUUTOSTARPEET	21
LIITE 2. VIERAANNUTETTAVAN TAI HUOLTOKIUSATUN VANHEMMAN HUOLTORIITAYMPYRÄ	22
LIITE 3. LAPSEEN JA TAPAAJAVANHEMPAAN KOHDISTUVA HENKINEN VÄKIVALTA	23
LIITE 4. LAPSEN EDUN ARVIOINTILOMAKE	24

1. Johdanto

Toteutuuko lapsen etu vanhempien eron jälkeen? Mitä seikkoja pitäisi huomioida arvioitaessa lapsen etua huoltoriidassa? Saako huoltokiusattu vanhempi tai vieraannuttamisen kohdevanhempi apua tilanteeseensa? Saako vieraannutettava lapsi apua? Kykenevätkö nykylait, nykykäytännöt ja yhteiskunnan lapsen edunvalvojat käytännössä suojaamaan lasta? Miten vieraannuttaminen ja huoltokiusaaminen tunnistetaan? Onko uusi asiantuntija-avusteinen sovittelu ratkaisu kaikkeen? Toteutuuko tasavertainen vanhemmuus ja vanhempien yhdenvertainen kohtelu käytännössä? Mitä tulisi parantaa?

Tämän raportin tarkoituksena on auttaa selvittämään seikkoja, jotka tulisi ottaa huomioon arvioitaessa lapsen etua kun päätetään lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Tarkoituksena on, että lapsen edun tapauskohtaisten määräiden kokoaminen ja selvittäminen auttaa vanhempia sekä viranomaisia tai tuomioistuinta suhteuttamaan, mikä on kyseessä olevan lapsen tilanteessa oleellisinta. Kaikki vanhemmat eivät ikävä kyllä ole valmiita noudattamaan kauniita ohjeita ja periaatteita. Tilaisuus tekee ns. varkaan. Tästä syystä tarvitaan myös sanktiopelotetta ohjaamaan vanhempia. Raportti tuo esiin asiakkaiden eri viranomaistoiminnoissa havaitsemia kokemusperäisiä sudenkuoppia ja esittää näiden paikkaamiseksi yksilöityjä laki- ja käytäntömuutoksia.

Yksi pitkittynyt huoltoriita maksaa yhteiskunnalle suoraan kymmeniä tuhansia euroja. Välillisesti kustannukset ovat vielä suurempia. Vanhemmille aiheutuneet rahalliset kustannukset voivat olla tätäkin suurempia ja henkisiä kustannuksia uhrina oleva vanhempi kantaa usein liian varhaiseen hautaan saakka. Lapsille aiheutuneet vauriot eivät ole edes rahassa mitattavissa.

Nykykäytäntöjen ja lakien perusongelma vaikuttaa olevan lapsen edun vastaisten toimien tunnistaminen ja niihin puuttuminen. Tämä saattaa johtaa ratkaisuihin jotka ovatkin lapsen edun vastaisia vaikka tarkoitus on juuri päinvastainen. Lapsen edun ja oikeuden vastaiselle toiminnalle tulisi olla nollatoleranssi. Käytännössä edun vastaisen toiminnan tunnistamisen, siihen puuttumisen käytäntöjen ja lain asettamien pelotteiden puuttuminen johtaa siihen, että asia jää vanhempien väliseksi asiaksi. Kun valta on lapsen edun vastaisesti toimivalla vanhemmalla, ei toisella vanhemmalla ole käytännössä mitään mahdollisuutta turvata lapsen edun toteutumista ilman ulkopuolista asiaan puuttumista.

Huoltokiusaamisen (ja sitä kautta vieraannuttavan toiminnan) ulkoisesti selkeimpään tunnusmerkkiin eli tapaamisen estämiseen on luotu laki tapaamisen täytäntöönpanosta. Laki itsessään ei toimi ennaltaehkäisevänä vaan käytännössä tapaamisen estämistä saa tapahtua ennen kuin uhkasakoilla voidaan mahdollisesti estää tulevat tapaamisen estämiset.

Jos vanhemmat eroavat tulee lapsen asumisesta, huollosta ja tapaamisista sopia lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta mukaisesti. Lasta koskevan, vanhempien yhteisymmärrykseen perustuvan sopimuksen voi vahvistaa lastenvalvoja. Mikäli vanhemmat eivät pääse sovintoon, voi ratkaisua hakea tuomioistuimelta. Tuomioistuimen päätöksenteon tueksi voidaan laatia oikeuden määräyksestä olosuhdeselvitys, jossa tulee selvittää lapsen edunmukaista ratkaisua sekä vanhempien kykyä vastata lapsen tarpeisiin. Oikeuden päätöksen tulee olla lainmukainen ja perustua lapsen etuun. Lapsen etu rakentuu määreistä, joita arvioimalla tulee voida päätellä se miten lapsen tasapainoinen kasvu ja kehitys tulevaisuudessa parhaiten toteutuvat.

Jotta lapsen edun mukainen päätös olisi teoriassa mahdollista saavuttaa, tulee sopimuksen vahvistajalla tai päätöksen tekijällä olla riittävästi tietoa lapsen kasvuun ja kehitykseen myönteisesti

ja kielteisesti vaikuttavista asioista niin yleisellä tasolla kuin lapsikohtaisesti. Vanhempien toimintaa selvittämällä ja tarkkailemalla saadaan tietoa siitä, mikä on vanhemman kyky ja halu huolehtia lain sekä lapsen edun toteutumisesta. Se, että toinen vanhemmista pyrkii ilman perusteltua syytä rajoittamaan lapsen ja toisen vanhemman yhteydenpitoa tai jopa estämään tapaamisoikeuden toteutumisen, osoittaa lähtökohtaisesti vanhemman soveltumattomuutta lähihuoltajaksi. Se ei kuitenkaan välttämättä estä häntä saamasta tai säilyttämästä lapsen lähihuoltajuutta, mikäli muu asiassa esitetty selvitys puhuu sen puolesta, että lapsen edun mukaista on asua kyseisen vanhemman luona. Nykylain ratkaisun perusteena on ainoastaan lapsen etu eikä siihen saa vaikuttaa se, miten vanhemmat ovat käyttäytyneet toisiaan kohtaan, **ellei se osoita heistä jotain kielteistä vanhempana. Ratkaisun tekijän on siis tunnistettava lapsen edun vastainen vanhemmuus. Tämän tunnistamisessa näyttää olevan selviä vaikeuksia.**

Selvää ja riidatonta on asiantuntijoiden mukaan se, ettei vanhempien välinen jatkuva riita ole koskaan lapsen etu, etenkin kun lapsi itse on riidan aiheena ja välikappaleena. Tästä syystä lasta koskevan päätöksen tai ratkaisun tulisi johtaa riidan loppumiseen eikä sen pahentamiseen entisestään. Lapsen edun mukaista on myös se, että vanhemmat pystyisivät kokemaan lasta koskevan ratkaisun olevan oikeudenmukainen ja palvelevan lapsen tarpeita ja tulevaisuutta. Lapsen edun tarkempi ja ymmärrettävämpi määrittely sekä ratkaisujen perusteiden selkeä esittäminen auttaisi vanhempia hyväksymään myös ne ratkaisut jotka eivät mahdollisesti ole vanhempien kannalta ”tasa-arvoisia”. Lähtökohta tulisi kuitenkin olla vanhempien tasavertainen vanhemmuus ja yhdenvertainen kohtelu.

Lapsi kasvaa ja kehittyy yksilöllisesti ja lapsen etu tulisi määritellä yksilökohtaisesti eri kehitysvaiheet huomioiden. Molempien vanhempien säilyminen lapsen elämässä ja lapsen henkinen sekä fyysinen koskemattomuus ovat erolapsen perusoikeuksia. Vanhempien eron jälkeen ei kummankaan vanhemman vanhemmuus voi olla täysin samanlaista kuin ennen eroa. Jotta erovanhempia pystyttäisiin paremmin ohjaamaan lapsen edun mukaiseen vanhemmuuteen, tulisi lapsen edun osatekijät määritellä aikaisempaa selkeämmin erityisesti eron jälkeisen vanhemmuuden ja huollon osalta.

Erovanhempien kokemuksen mukaan lapsen etu käsitteenä on usein liian epämääräinen ja sitä käytetään jopa väärin omaksi hyväksi etenkin riitaisissa tilanteissa. Lapsen edulla voidaan tällöin perustella näennäisesti vaikkakin hyvin vakuuttavan tuntuiseksi lapsen elämään liittyviä toimintatapoja ja käytäntöjä, vaikkei tarkkaan osata selvittää käsitteen tarkkaa sisältöä. Lapsen näennäistä etua käytetään hyvin usein toista vanhempaa vastaan, perustelemalla toisen vanhemman toimia ja olosuhteita lapsen edun vastaisuudella, vaikka tarkoitus todellisuudessa on peitellä omia lapsen edun vastaisia toimia. Riitaisassa tilanteessa lapsen suhde hyvään vanhempaan saatetaan turhaan menettää esimerkiksi vieraannuttamisen seurauksena, jos viranomainen ei tunnista vanhempien todellisia motiiveja tai ei näe lapsen vieraantumisen olevan kohdevanhemmasta riippumatonta eli perusteetonta.

2. Vieraannuttaminen/vieraannuttava toiminta

Vieraannuttajalla on tarve omia lapsi itselleen tai estää lapsen kiintymyssuhteen säilyminen tai syntyminen toiseen vanhempaan. Pahimmillaan tarkoitus voi olla toisen vanhemman täydellinen poistaminen lapsen elämästä. Mahdollisia motiiveja toiminnalle voivat olla esimerkiksi:

- Tarve olla vanhempi, josta lapsi on riippuvainen
- Valta-aseman korostaminen suhteessa toiseen vanhempaan

- Halu jäädä ”voittajaksi” erossa
- Halu saada lähihuoltajan status sekä etuudet
- Katkeruus tai viha eron syistä ja eron jälkeinen kostonhalu
- Pelko siitä, että lapsi pitääkin toisesta vanhemmasta enemmän kuin itsestä
- Pelko siitä, että lapsi haluaa asua toisella vanhemmalla
- Tarve kostaa todellisia tai kuviteltuja asioita, satuttaa tai alistaa
- Persoonallisuushäiriö, johon liittyy usein itsekkyyks, riippuvuus, omistajuus, vallankäyttö tai kyvyttömyys huomioda muita. Mitä vaikeampi vieraannuttajavanhemman persoonallisuushäiriö on, sitä enemmän hän on itse vakuuttunut toimivansa oikein.

Keinona vieraannuttajavanhemmalla tavoitteiden saavuttamiseksi (**lapseen vaikuttamisen lisäksi**) ovat toisen vanhemman ja lapsen välisten kontaktien minimointi, muun muassa seuraavilla tavoilla:

- Suostutaan vain tapaamisia vähentäviin tai rajoittaviin sopimukseen (esim. valvotut tapaamiset)
- Ei noudateta täytöntöönpanokelvottomia yhteyksiä (yhteydenpito puhelimitse)
- Ei noudateta suullisesti sovittuja asioita
- Kiristetään itselle edullinen sopimus sopimuksettomassa tilassa estämällä toisen vanhemman ja lapsen yhteydenpitoa
- Viivytetään tarpeettomasti ja tarkoitushakuisesti asioiden käsittelyä
- Perustellaan tapaamisten vähentämistä lapsen edulla määrittelemättä asiaa sen tarkemmin
- Kieltäydytään vapaaehtoisista tarjotuista eroperheiden tukipalveluista sekä sovittelusta
- Tarkoitushakuinen toisen vanhemman provosointi ja hännäminen etenkin viranomaisten läsnä ollessa
- Pyritään mahdollisimman riittäisiin väleihin päämääränä yksinhuoltajuus tai lähihuoltajuus
- Manipuloidaan ja vaikutetaan aktiivisesti asiaa käsitteleviin viranomaisiin

Lähihuoltajuus ja yksinhuoltajuus antavat vieraannuttajalle henkisen yliotteen ja etulyöntiaseman lapsen ensisijaisena edustajana asioitaessa sosiaali- tai oikeustoimen kanssa. Tapaajavanhempi sen sijaan jää usein epätietoiseksi asioiden etenemisestä sekä palvelujärjestelmän ja viranomaistahon toiminnasta. Tämä synnyttää huolta ja lisää epävarmuutta tapaajavanhemman suhteessa viranomaisiin ja lähihuoltajaan.

Vieraannuttajan pyrkimyksenä on usein saavuttaa keinoja kaihtamatta vähintään lapsen lähihuoltajuus. Kokemusten mukaan yleistä on tapahtumaketju, jossa toinen vanhempi lähtee yhteisestä kodista lasten kanssa ilman todellista vaaran uhkaa läheisten ihmisten luokse tai turvakotiin. Toisen vanhemman väkivaltaisuudella ja arvaamattomuudella perustellaan totaalinen yhteyden katkaiseminen. Viranomaiset ja turvankodin henkilöstö eivät useinkaan kyseenalaista vanhemman kertomaa vaan keskittyvät suojaamaan ensisijaisesti tämän vanhemman ja lasten turvallisuutta. ”Uhriksi” heittäytyvä vanhempi saa tätä kautta käytännössä varmistettua oman lähihuoltajuutensa toteutumisen.

Näissä tilanteissa tarvittaisiin nopeasti ulkopuolista tukea, jotta lapsen tapaamisoikeus toiseen vanhempaan toteutuisi vanhempien keskinäisestä riidasta huolimatta, eikä asia pitkittyisi tarpeettomasti. Lapselle on helppoa luoda vääriä mielikuvia poissaolevasta vanhemmasta kertomalla asioista uskottavasti. Mikäli lapselle kerrotaan, että toiseen vanhempaan liittyy jotain pahaa, alkaa lapsi pitää tätä totena ja alkaa itsekkin kertomaan asioita tosiasioina. Lapsen

kuulemisessa on tästä johtuen aina omat riskinsä ja kuuleminen vaatii erityistä ammattitaitoa ja kykyä kuulla kenen suulla lapsi puhuu.

Lähihuoltajana toimivalla vieraannuttajalla on henkinen yliote lapseen. ”Sen lauluja laulat kenen leipää syöt”. Pahimmillaan lapsi saadaan kokonaan kieltäytymään tapaamasta toista, ulkopuolisen silmin arvioituna täysin kunnollista, vanhempaansa. Lapsen mielipide on otollinen ja helppo kohde kaikenlaiselle manipuloinnille ja indoktrinaatiolle, koska lapsi ei osaa epäillä omaa vanhempaansa. Tavallista on, että vieraannuttamisen kohteena olevasta lapsesta tulee lojaalimpi juuri vieraannuttajaa kohtaan, vaikka voisi olettaa käyvän päinvastoin.

Normaali lapsi etsii itselleen turvaa. Vieraannuttajan lapsi kokee turvattomuutta, jos hän ei tee niin kuin vieraannuttava vanhempi haluaa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, ettei lapsella ole henkistä vapautta mennä tapaamisiin tai iloita jälkikäteen tapaamisilla tapahtuneista asioista. Kukapa ei normaalisti iloitsisi mukavista asioista, mutta vieraannutettava lapsi tukahdutetaan tältä osin henkisesti. Pelon lietsonta lapseen on myös äärimmäisen helppoa eikä lapsi enää välttämättä koe oloaan turvalliseksi vieraannuttamisen kohteena olevan vanhemman seurassa, vaikkei mitään syytä pelkoon todellisuudessa olisi. Lapsi joutuu myös helposti ikätasoonsa nähden kohtuuttomien ristiriitojen eteen, kun hän todellisuudessa haluaisi olla tekemisissä kummankin vanhempansa kanssa, mutta joutuu kuitenkin myötäilemään vieraannuttajan mielipiteitä ja asenteita oman henkisen ja fyysisen turvallisuutensa säilyttämiseksi. Vieraannuttaminen pakottaa lapsen keskelle samankaltaista vaikenemisen kulttuuria, joka on tuttua perheissä, joissa on fyysisistä väkivaltaa tai päihdeongelmia.

Vaikka vieraannuttamista ei ole yksiselitteisesti kielletty eikä sanktioitu Suomen laissa, ei tämänkaltaisen henkisen väkivallan voida katsoa olevan lapsen oikeuksien ja edun mukaista. Monet asiantuntijat uskovat edelleen vanhempien välisen sovitteluun myös vieraannuttamistapauksissa. Esimerkiksi Isät lasten asialla ry:n kokemuksen perusteella on kuitenkin yleistä, etteivät vieraannuttajan tavoitteet ja toimintatavat muutu sovitteluprosessissa johtuen sovittelujen vapaaehtoisuudesta sekä sovittelun hienovaraisuudesta. Esimerkiksi persoonallisuushäiriöinen henkilö voi hyödyntää auttamistilanteita oman henkisen ylivoimansa kasvattamiseen ja vastustajan heikkouksien entistäkin parempaan tunnistamiseen. Sovittelu voi epäonnistuessaan ja pitkään jatkuessaan jopa pahentaa lapsen vieraantumista, kun tapaamissopimuksen täytäntöönpano tai aikaansaaminen viivästyy.

Vieraannuttamisen ”onnistuminen” riippuu monesta seikasta: vieraannuttajan käyttämistä keinoista, niiden rankkuudesta, lapsen persoonallisuudesta, lapsen iästä, kohdevanhemman kyvystä vastustaa vieraannuttamista, tapaamisten laajuudesta jne. Kaikki lapset eivät vieraannuttamisesta huolimatta vieraannu totaalisesti. Tämä ei tee vieraannuttamisesta vain totaalisesti vieraantuneiden lasten ongelmaa. Jokainen kohteena oleva lapsi joutuu kuitenkin elämään henkisen väkivallan alla ja ratkaisemaan omalla tavallaan sen miten hänen oma turvallisuutensa tulee saavutetuksi. Tähän lapsi voi saada tukea vain kohdevanhemmalta. Nykyisten palveluiden kyvyttömyys auttaa kohdevanhempaa johtaa usein kohdevanhemman väsymiseen, katkeroitumiseen, luovuttamiseen tai vieraannuttamisen onnistumiseen. **Miksi lapsen kieltäytyminen tapaamisista tai yhteydestä olisi normaalia? Miksi tämä ei tunnu aiheuttavan lastensuojelullista huolta? Onko syyn oltava aina tapaavassa vanhemmassa?** Vieraannuttamisen kohteena ollut lapsi huomataan vasta kun ongelmia huomataan esim. päiväkodissa tai koulussa, jos edes silloinkaan. Tällöinkin vieraannuttaja löytää syyt lapsen käyttökseen jostain muusta kuin omasta toiminnastaan. Varmaa on vain se, että vieraannuttaminen jättää aina negatiivisen jäljen jota lapsi kantaa koko loppu elämänsä.

3. Vieraannuttamisen tunnistaminen ja käsitteleminen eroperheiden palveluissa

3.1. Perheoikeudelliset palvelut

Kunnallisen lastenvalvojan tehtäviin ei kuulu huolto- ja tapaamissopimuksen sisällöstä päättäminen. Hänen tehtävänä on vahvistaa vanhempien kanssa yhteisymmärryksessä tehty sopimus ja varmistaa, että se on lapsen edun mukainen. Lastenvalvojan on vaikea saada lyhyiden tapaamisten perusteella käsitystä vanhempien taustoista, oikeuskäytäntöjä koskevasta tietämyksestä ja henkilökohtaisista intresseistään sopimukseen liittyen. Sopimuksen toimivuuden ennakointi pitkälle tulevaisuuteen on myös vaikeaa. Lastenvalvoja voi yrittää edesauttaa sopimukseen pääsyä, mutta huoltoriitojen ratkaisu ei kuulu hänen tehtäviinsä. Menneisyyden penkominen, pitkälle viedyn vieraannuttamisprosessin avaaminen ja tapaamissopimuksen toteutumisen seuranta eivät kuulu lastenvalvojalle.

Resursseja ei yleensä ole asian pitkäaikaiseen käsittelyyn sekä sovitteluun. Tämä antaa käytännössä vieraannuttajalle hyväksynnän kaikelle siihen mennessä tapahtuneelle vieden henkisiä voimia sekä uskoa oikeuteen vieraannutettavalta vanhemmalta. Oikeusprosessien käynnistymiseen menee aikaa, mikäli asia ei lastenvalvojan toimesta etene. Henkinen yliote korostuu myös siinä, että vanhempi jonka luona lapsi asuu, voi puhua lapsen elämän asiantuntijan suulla, kun taas toinen vanhempi ei välttämättä ole saanut aikoihin mitään kontaktia lapseen.

Lastenvalvojalla on velvollisuus kieltäytyä hyväksymästä sopimusta, joka on lapsen edun vastainen. Jyrkempiä kannanottoja esittävä vanhempi – siis yleensä vieraannuttaja – saa kuitenkin hämmästyttävän usein tahtonsa läpi lapsen edun jäädessä edes jonkinlaisen ratkaisun jalkoihin. Vanhemmat eivät välttämättä ole yhdenvertaisesti tietoisia omista oikeuksistaan ja lasta koskevista sopimuksista. Sopimuksen nopea aikaansaaminen näyttääkin olevan usein tärkeämpää kuin se, miten se turvaa lapsen oikeuden toiseen vanhempaan. Kirjallinen sopimukseen ei takaa sen noudattamista käytännössä, eikä estä millään tavoin lapseen kohdistuvaa manipulointia tulevaisuudessa.

Käytännössä viranomaisen ei useinkaan kyseenalaista vieraannuttavia vaatimuksia tai vaadi perusteluja näille vaateille. Sopimuksen syntymistä ei haluta vaarantaa. Jos näin kuitenkin käy, poistuu vieraannuttaja neuvottelupöydästä, pyytää vaihtamaan lastenvalvojaa tai valittaa lastenvalvojan esimiehelle tämän toiminnasta. Tämä on mahdollisesti syynä syntyneeseen kulttuuriin, jossa viranomaisen mieluiten vaikenee, vetoaa tapaajavanhempaan tai sanoutuu irti tilanteesta kuin asettuu riitatilanteeseen toisen vanhemman kanssa. Paineet sopimukseen pääsemiseksi kohdistuvat täten helposti tapaajavanhempaan, vaikka sopimus itsessään ei varmistakaan lapsen yhteyttä häneen kuin vain nimellisesti.

Lastenvalvojalla ei ole useinkaan aikaa perehtyä lapsen tilanteeseen siten, että lapsen oma tahto tulisi selvitettyä perusteellisesti ja olosuhteet kokonaisuudessaan huomioitaisiin. Systemaattinen lapsen tilanteen selvitystyö ei ole tähän saakka kuulunut lastenvalvojien tehtäviin. Tapaamis- ja huoltoriidan selvittely sisältää usein ainoastaan 1-2 viranomaistapaamista, joiden päätavoitteena näyttää olevan lähes yksinomaan sopimukseen pääsy. Mikäli tilanne on riitainen, eikä muutaman viranomaistapaamisen aikana päästä sovintoon, todetaan asian käsittely sosiaalitoimessa päättyneeksi ja vanhempia kehoitetaan viemään asia oikeuden päätettäväksi. Lastenvalvojat eivät tee uuden 1.4.2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeen arviointia tapaamisongelmatilanteissa, jolloin asioiden suunnitelmallinen ja pitkäjänteinen hoito ei käynnisty. Vanhempien eron jälkeen riitaisassa tilanteessa elävän lapsen voidaan katsoa olevan sosiaalihuoltolain 34 §:n mukaisesti sosiaalipalveluiden tarpeessa, jolloin uuden sosiaalihuoltolain mukaisesti olisi tehtävä palvelutarpeen arviointi. Uuden lain mukaan ei tarvita lastensuojelun asiakkuutta. Palvelutarpeen arvioinnin myötä tulisi lapsen tilanne kartoitettua riittävän varhain.

Lastenvalvojan vahvistaman sopimuksen toteutumista ei seurata mitenkään. Vastuu tapaamisoikeuden toteutumattomuuteen reagoinnista jää yksinomaan tapaajavanhemmalle. Useinkaan vanhemmilla ei ole osaamista eikä tietoa toimimisesta ongelmatilanteissa. Ongelmien ilmetessä lastenvalvojalle voi saada ajan vasta kuukausien päästä, jolloin tapaamisvälien pitkeytyessä lapsi vieraantuu entistä enemmän ja tilanne muuttuu aina vain haasteellisemmaksi.

1.4.2015 alkaen sosiaalitoimen velvollisuus on järjestää myös tuettuja ja valvottuja tapaamisia sekä valvottuja vaihtoja. On vielä täysin auki, miten kunnat tämän käytännössä järjestävät. Valvotuilla tapaamisilla on paikkansa tietyissä tilanteissa ja järjestelmä on luotu osoittamaan, miten tärkeänä lapsen ja hänen vanhempansa välistä vuorovaikutusta pidetään – myös vaikeissa ongelmatilanteissa. Vieraannuttajavanhempi saattaa kuitenkin vaatia herkästi valvottuja tapaamisia korostaakseen oman luonapitonsa valvomattomuutta ja alleviivatakseen asetamaa ”hyvästä” ja ”huonosta” vanhemmasta. Valvottuja tapaamisia voidaan edellyttää myös niissä tapauksissa, jos etävanhempi ja lapsi eivät ole tavanneet toisiaan pitkään aikaan, vaikka tapaamattomuus olisi täysin vieraannuttajavanhemman manipuloinnin aiheuttamaa.

3.2. Perheasiainsovittelu perheneuvolassa

Perheneuvolassa toteutettavan sovittelun lähtökohta on vapaaehtoisuus, jolloin vanhemman ei tarvitse suostua siihen. Syyksi voidaan esimerkiksi ilmoittaa, että toisen kanssa on mahdotonta sopia mistään tai että mitään ongelmaa ei olekaan. Vieraannuttaja suostuukin pääasiassa sovitteluun, joita hän itse on pyytänyt, voidakseen heikentää olemassa olevaa sopimusta tai liittyykseen siihen uusia, tapaajavanhemman yhteyksiä heikentäviä elementtejä.

Sovittelun periaatteisiin kuuluu, ettei mitään sovittelussa sanottua voi käyttää esimerkiksi oikeudessa toista vastaan. Puolueettomuusvaatimus perheneuvolassa on myös ehdoton. Kenenkään toimintaa ei yleensä kyseenalaisteta, jotta yhteistyö molempiin vanhempiin säilyisi hyvänä. Vanhempien välisten valtasuhteiden ollessa vääristyneitä ja epätasapainossa, on lähtökohta sovittelulle aina huono. asiat eivät lähde etenemään, sovinto on näennäistä. Lopulta käy usein niin, että jompikumpi tai kumpikaan vanhemmista ei enää syystä tai toisesta tule perheneuvolan ajoille. Perheneuvolasta ei anneta tukea tai apua tilanteissa, joissa sopimuksen mukaiset tapaamiset eivät toteudu.

3.3. Lastensuojelu

”Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu”.

Tällä hetkellä tapaamis- ja huoltoriitaa ei mielletä yleisesti lastensuojeluasiaksi, vaikka lapsen tilanne ja etu sitä vaatisikin. Nähtäväksi jää, otetaanko 1.4.2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain myötä vaikeissa erotilanteissa olevat lapset sosiaalipalveluiden asiakkaaksi ja minkälaisin kriteerein. Riittääkö asiakkuuteen vanhempien välinen sopimukseton tila, vahvistetun tapaamissopimuksen noudattamatta jättäminen vai epäily toisen vanhemman harjoittamasta räikeästä vieraannuttamistoiminnasta? Uuden sosiaalihuoltolain yhtenä tarkoituksena on saattaa sosiaalipalveluiden piiriin ne asiakasryhmät, jotka jäivät aikaisemman lain voimassa ollessa helposti palveluiden ulkopuolelle. Vieraannuttamistoimien kohteena oleva lapsi on mitä suurimmassa määrin vaarassa menettää yhden tärkeimmistä sosiaalisista voimavaroistaan: yhteyden toiseen vanhempansa.

Lastensuojelun saaminen osalliseksi vaatii yleensä lastensuojeluilmoituksen. Arviointi, ryhdytäänkö lastensuojelutarpeen selvitykseen, tapahtuu seitsemän päivän kuluessa lastensuojeluilmoituksen saapumisesta. Tämän jälkeen asia joko raukeaa tai ryhdytään lastensuojelutarpeen selvitykseen. Lastensuojelutarpeen selvittämiseen on aikaa kolme kuukautta. Lastensuojelutarpeen selvitys sisältää vanhempien ja lasten tapaamisia. Kokemusten mukaan vieraannuttamisesta tehty lastensuojeluilmoitus ei yleensä johda toimenpiteisiin lastensuojelun osalta.

Lastensuojelutapauksissa on usein ns. sana sanaa vastaan -tilanne. Selvää on, ettei vieraannuttaja myönnä vieraannuttavansa, vaan kertoo tekevänsä kaikkensa lapsen ja tapaajavanhemman välisen yhteydenpidon edistämiseksi. Usein mennään myös lapsen kertomusten taakse perustelemalla oma toiminta lapsen haluksi tai haluttomuudeksi. Sanojen ja tekojen ristiriitaisuus on tapaajavanhemmalle usein aivan ilmeinen, mutta todellisen kuvan saaminen tilanteesta edellyttäisi vieraannuttajan voimakasta haastamista. Luultavasti vieraannuttaja kokisi lisäksi tullessa väärin kohdelluksi viranomaisen taholta ja haluaisi joko vaihtaa työntekijää tai valittaa asiasta esimiehille sekä toimintaa valvoville tahoille.

Lapsen kuuleminen ei saa vahingoittaa lasta, joten kuulemisessa pyritään olemaan hienovaraisia. Tavallista on, että vieraannuttaja on etukäteen manipuloinut lasta. Perusvirhe tehdään jo siinä, että lapsen tuo kuulemistilaisuuteen itse vieraannuttaja, jonka lapsi tietää odottavan oven takana kysymyksineen keskustelun kulusta. Lasta tulisi sen vuoksi tavata sekä molempien vanhempien luona että molempien vanhempien tuomina. Koska lapsella ei ole sanoja vieraannuttamistapahtumien kuvaamiseen eikä työntekijä myöskään välttämättä tunne koko ilmiötä, vahvistaa lapsen kertoma usein vieraannuttajavanhemman kertomaa.

Toteutumattomien tapaamisten selvittäminen ei kuulu lastensuojelulle. Kun kyseessä on eroperheen asia, puhutaan herkästi ja varsin yksioikoisesti aina huoltoriidasta. Huoltoriitoja ei ohjeistuksen mukaan tule ratkaista lastensuojelun kiireellisellä sijoituksella, jolloin jäljelle jää vapaaehtoisuuteen perustuva lastensuojelun avopalveluiden sovitteluva työ. Mikäli sekään ei johda mihinkään, lastensuojelun asiakkuus lopetetaan ja vanhemmat ohjataan hakemaan ratkaisua oikeusteitse.

Lastensuojeluasiaan liittyvät usein syytökset tapaavan vanhemman väkivaltaisuudesta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Vaikka lastensuojelun silmissä tilanne näyttäisi tapaamis- ja huoltoriitaan liittyvältä tekaistulta tarkoitushakuisuudelta, on lastensuojelun velvollisuus saattaa asia poliisin tutkittavaksi. Lastensuojelu ei ota kantaa siihen, onko jotain tapahtunut vai ei, vaan siirtää asian poliisin tutkintaan ja jää passiivisena odottamaan lopputulosta. Tekaistujen syytösten esittäminen on melko riskitöntä eikä siitä koidu vanhemmalle yleensä mitään seuraamuksia. On tapauksia, joissa lapsi itse ja jopa sosiaaliviranomainen on onnistuttu manipuloimaan vahvasti tarinaan mukaan. Näissäkin myöhemmin perättömiksi osoittautuneissa tapauksissa vain tapaajavanhemman maine tahrantuu sen lisäksi, että hän joutuu ponnistamaan omin voimin uudelleen ajamaan lapselleen lain mukaan hänelle kuuluvia tapaamisoikeuksia. Tekaistuissa syytöksissä lapsen käytökselle ominaista on, että lapsi kertoo rohkeasti häneen kohdistuneista kaltionkohteluista. Yleisesti tiedossa on, että mikäli lapsi on oikeasti kohdannut kaltionkohtelua, vaikenee hän usein asiasta ja asiasta kertominen aiheuttaa esimerkiksi pelkoa tai häpeää. **Toisaalta – tietoa ei ole siitä - onko lastensuojelu Suomessa koskaan tehnyt rikosilmoitusta poliisille lapseen kohdistuvasta henkisestä väkivallasta eli vieraannuttamisesta?**

Lastensuojelussa on vaihtelevia käytäntöjä siitä, kerrotaanko lastensuojeluilmoituksista tai huolenilmauksista lainkaan sille vanhemmalle, jonka luona lapsi ei asu. Vanhempi, jonka luona lapsi ei asu, ei välttämättä ole lainkaan tietoinen siitä, että lapsen tilanteesta on lähivanhemman luona huolta, vaikka hän olisi lapsen huoltaja. Lähivanhempi saattaa vaatia, ettei viranomainen ota tapaajavanhempaan yhteyttä väittäen pelkäävänsä tätä ja luulevansa lapsen tilanteen vaikeutuvan entisestään.

Vieraannuttaminen ilmiönä altistaa tuhansia lapsia sen tuhoisille seurauksille kuten koulunkäynnin vaikeuksille, käytöshäiriöille ja mielenterveyden ongelmille. Vieraannuttamistoimien tulisi olla aina hyväksyttävä peruste lastensuojeluilmoituksen tekemiselle, lastensuojelutarpeen selvittämiseksi ja pitkäjänteisille tukitoimille. On paradoksaalista, että vielä tänä päivänä lastensuojeluilmoituksen teko toimii enemmän vieraannuttamisen välineenä kuin keinona ilmiön kitkemiseksi.

3.4. Asiantuntija-avusteinen sovittelu

Huoltoriidan tuomioistuinsovittelu on suunniteltu vaihtoehdoksi kalliille, pitkälle ja raskaalle oikeudenkäynnille. Sovittelijana toimii perheasioihin perehtynyt käräjätuomari, jota avustaa vanhemmuuden ja lapsen kehityksen asiantuntija, esim. psykologi tai sosiaalityöntekijä. Kumpikin vanhempi voi aina anoa pääsyä noin 100 € hintaiseen sovitteluun. Toisen vanhemman osallistuminen on vapaaehtoista. Sovitteluun pääsy ei itsessään takaa sopimuksen syntymistä, koska sopimuksen hyväksynnästä voi aina kieltäytyä. Sovittelijoiden tehtävänä ei myöskään ole laatia sopimuksen sisältöä vaan heidän tehtävänä on ohjata keskustelua lapsen edun suuntaan. Sovittelutilanteessa lopputulokseen vaikuttavat olosuhteet ja emootiot, verbaliset taidot, panosten suuruus ja erityisesti se, kumpi osapuoli hyötyy provosoimisesta ja riitaisista väleistä ja kumpi taas sovinnosta. Tilanne on siis harvoin miltään osin tasapainoinen ja puolueeton, jolloin ylilyöntien ja toisaalta taas liian helposti lannistumisen riski on suuri. Pahimmillaan tilanne voi näyttää jopa siltä, että vieraannuttamisen kohteena oleva vanhempi on se vaikeampi osapuoli tapaamisasioissa, vaikka lähtötilanne on ollut aivan toinen. Vaikka vieraannuttajan tavoite tai ajattelutapa paljastuisikin sovittelijoille, ei tätä voida käyttää oikeudessa vieraannuttajaa vastaan. Varsinaisessa oikeudenkäynnissä on paikalla eri tuomari kuin sovittelutilanteessa.

Sovittelun hyvänä puolena voidaan pitää sitä, että siihen pääsee nopeasti. Huonona puolena voidaan kuitenkin pitää sitä, että vieraannuttaja voi suostua sovitteluun ilman aikomustakaan suostua mihinkään tai vain pelatakseen aikaa. Sovittelua pidetään yleensä vaihtoehtona varsinaiselle oikeuskäsittelylle. Jos sovittelu on edennyt pitkälle vieraannuttajan sanelemin ehdoin, heikentää se vääjäämättä tapaajavanhemman luottamusta koko oikeusjärjestelmän toimintaa kohtaan. Vieraannuttajavanhemman päämäärä on estää lapsen ja hänen toisen vanhempansa välinen suhde. Epäonnistunut sovittelu johtaa helposti vieraannuttamisen kohteena olevan vanhemman nujertumiseen ja luovuttamiseen.

3.5. Olosuhdeselvitys

Huoltoriita-asiassa voi vanhempi pyytää tai oikeus voi määrätä tehtäväksi olosuhdeselvityksen. Sen huonoja puolia ovat pitkät jonotusajat ja loppulausunnon ympärilyöreytys. Tässä on kuitenkin ensi kertaa mahdollisuus haastaa molempia vanhempia tasapuolisesti. Ensiarvoista olisi löytää ne kysymykset, joilla voitaisiin selvittää vanhempien todelliset tarkoitukset ja motiivit. Lapsen kuulemisen suhteen olosuhdeselvityksessä on täsmälleen samat haasteet kuin lastensuojelun suorittamassa kuulemisessakin. Tällä kertaa lasta kuitenkin tavataan ja kuullaan molempien vanhempien luona. Se ei silti estä vanhempaa manipuloimasta lasta tai valehtelemasta selvittäjille.

Ongelmana on olosuhdeselvitysten sekava kirjo. Yleensä tyydytään kuvailemaan sitä, mitä kukakin on kertonut. Se, herättääkö joku asia sosiaalityöntekijöiden mielissä epäilyä tai huolta, jätetään usein tuomarin oman tulkinnan varaan. Olosuhdeselvitykset kaipaavatkin standardisoidumpaa struktuuria, jossa hämärän peittoon ei jätetä, mitkä olivat selvityksen päätelmät ja mihin päätelmät perustuivat. Kyseenalaista on myös, pystytäänkö keskimäärin kolmella viranomaistapaamisella selvittämään vanhempien kyky huoltajuuteen ja luonapitoon sekä heidän toimintaansa ohjaavat motiivit. Tuomioistuin pitää yleensä olosuhdeselvitystä lapsen etua arvioivan ammattilaisten tekemänä ja luottaa siihen. Selvityksen johtopäätösten ylimalkaisuuden vuoksi tuomarille jää

kuitenkin usein hänen päätyönsä eli lain mukaisen päätöksen tekemisen lisäksi käytännössä myös tulkinta siitä, mikä on lapsen etu.

Olosuhdeselvitysten laatu vaihtelee huomattavasti työntekijöistä ja kunnista riippuen. Selvityksen tekijällä tulisi olla erityistä osaamista ja koulutusta tunnistaa vanhempien väliset valtasuhteet sekä taustalla vaikuttavat pyrkimykset. Vieraannuttamisen tunnistaminen vaatii erityistä ammattitaitoa, kokemusta ja ihmistuntemusta.

3.6. Tuomioistuinkäsittely

Pelkkä lain tuntemus ei kuitenkaan riitä silloin, kun arvioidaan lapsen etua. Tämä näkyy selkeästi päätöksissä jotka näyttävät usein perustuvan ”helppoon” ratkaisuun, eli lapsen kasvuympäristön vakiintuneisiin olosuhteisiin. Tuomarilla voi olla myös päätöksen teon tukena olosuhdeselvitys. Hänellä on myös itsellään mahdollisuus haastaa vanhempia esittämällä heille kysymyksiä. Tätä käytetään kokemuksemme mukaan kuitenkin harvoin. Asian ratkaisuun merkittävästi vaikuttavat lapsen edun määreet voivatkin jäädä oikeudelta usein täysin käsittelemättä.

Vieraannuttajan yleisin strategia on tehdä asiasta tarkoitushakuisesti riitaisa, jolloin kaiken itselle epäedullisen voi selittää vanhempien riitaisilla väleillä. Tuolloin vahvoilla on aina se vanhempi, jonka luona lapsi asuu. Tilastojen mukaan lapsen asuminen vaihdetaan vain noin 10 % tapauksissa. Jos lapsen ja vanhemman tapaamiset on onnistuttu vieraannuttajan toimesta estämään, ei tapaajavanhemmalle jää enää muuta keinoa kuin yrittää hakea oikeusteitse tuota 10 %:n mahdollisuutta – lähes varmasta tappioasetelmastaan huolimatta. Optulan tutkimus (2007) paljastaa sukupuolien osalta käyttäytymisessä sinänsä mielenkiintoisen eron: karkeasti voidaan todeta isien hakevan pääosin yhteishuoltajuutta ja laajennettuja tapaamisoikeuksia, kun taas äidit pääosin hakevat yksinhuoltajuutta ja tapaamisten rajoittamisia.

Ratkaistaessa lapsen etua tulisi lapsen etu kussakin tapauksessa perustella selkeästi. Jotta näin voitaisiin menetellä, tulee oikeuden käsitellä kaikki tarpeelliset lapsen etuun liittyvät asiat. Myös se tulisi perustella miksi jotkut edun määreistä ovat toisia merkityksellisempiä kyseisessä tapauksessa. Tällä hetkellä tuomarien päätökset perustuvat pitkälti lakimieskoulutuksen ja mahdollisen lisäperehtyneisyyden lisäksi heidän omiin asenteisiinsa ja elämäkokemuksiinsa.

Jos vieraannuttavalla tavalla toimiva vanhempi ”voittaa” ja saa tuomioistuimen hyväksynnän vieraannuttavalle toiminnalleen on lapsen todellinen etu jäänyt toteutumatta. Vieraannuttava vanhempi voi näin jatkaa toimintaansa tuomioistuimen antamalla mandaatilla, jolloin vieraannuttamisen vastustaminen on aiempaakin hankalampaa, jollei jopa mahdotonta. Lapsen ja tapaajavanhemman suhteen tulevaisuuden määrää vieraannuttajan taitavuus, lapsen persoonallisuus ja tapaajavanhemman jaksaminen. Lapsen selviämiseen ilman psyykkisiä vaurioita voi tapaajavanhempi vaikuttaa vain vähän jos lainkaan.

4. Huoltokiusaamisen, vieraannuttavan toiminnan ja vieraannuttamisen ulkoisia tunnusmerkkejä

Vieraannuttavaa toimintaa onko kaikki toiminta mikä heikentää lapsen ja vanhemman yhteyttä. Huoltokiusaaminen on toisen vanhemman alistamista ja hänen vanhemmuutensa mitätöintiä. Tämä on omiaan heikentämään vanhemman jaksamista ja voikin usein johtaa vanhemman luopumiseen vanhemmuudestaan. Vaikka teot näyttävät kohdistuvan vanhempaan, on kyseessä lapsen edun vastainen toiminta, jossa lapselta viedään oikeus vanhempaan, jolla riittäisi voimia hyvään vanhemmuuteen. Vieraannuttaminen on heikosti tunnettu ilmiö, jota ei useinkaan tunnisteta suoraan lapseen kohdistuvaksi henkiseksi väkivallaksi. Aktiivisessa vieraannuttamisessa vieraannuttaja pyrkii vaikuttamaan suoraan lapseen, jotta tämä kieltäytyisi yhteyksistä toiseen vanhempaan.

Samalla aktiivinen vieraannuttaja yleensä harjoittaa myös vieraannuttavia toimia ja huoltokiusaamista.

ESIMERKKEJÄ:

Sopimukseen kohdistuvat toimet

- Sopimuksen tekemisestä kieltäytyminen (jopa kiristäminen huonoon sopimukseen)
- Sopimuksen omavaltaiset tulkinnat (koeponnistaminen) tapaamisten minimoimiseksi
- Sopimuksen jättäminen noudattamatta
- Korvaavista tapaamisista kieltäytyminen esim. lapsen sairastuessa
- Lapsen lievän sairauden tulkinta tapaamisen estäväksi

Vanhempaan kohdistuvat toimet

- Ei vastata viesteihin lapsen asioista
- Viestiminen (psyyykaus) ennen tapaamisia ja tapaamisten jälkeen arvostellen, (Kyselyt ja arvostelu tapaamisen kulusta, kohtelusta, ruoasta, tapaavan vanhemman läsnäolosta, tekemisestä)
- Tapaamisen sisällön kontrollointi, raporttien vaatiminen yksipuolisesti
- Viestiminen (normaalia suurempi) lapsille tapaamisten aikana
- Lapsen vaihtovaatteilla pelaaminen (liian vähän, huonoja, ei ollenkaan, liian pieniä jne.)
- Toisen vanhemman lapselle antamien vaatteiden/tavaroiden hävittäminen/rikkominen/palauttamatta jättäminen
- Perättömät/aiheettomat/nimettömät lastensuojeluilmoitukset
- Perättömät rikosilmoitukset (Pahoinpitely, seksuaalinen hyväksikäyttö)
- Provosointi kaikin tavoin/yhteishuollon velvoitteiden laiminlyönti
- Muutto etäälle tapaavasta vanhemmasta (ilman sopimista)
- Tiedon saannin estäminen/hankaloittaminen lapsen asioista koulu/päiväkoti/harrastukset/sairaudet/ystävät
- Yksinhuollon vaatiminen tai sillä kiristäminen muka riittäisyyteen vedoten tai muuten perusteetta
- Minimi tapaamissopimuksen vaatiminen muutosoikeudenkäynnissä heikoin perustein
- Valvottujen tapaamisten vaatiminen ehtona tapaamisille heikoin perustein/perusteetta
- Lähestymiskiellon hakeminen heikoin perustein/perusteetta
- Ruoatta jättäminen ennen toisen vanhemman tapaamista (pieni lapsi)
- Valvottaminen ennen toisen vanhemman tapaamista (pieni lapsi)
- Sen määrittäminen/kontrollointi, ketkä saavat lasta tavata tapaamisviikonlopun aikaan, sukulaisten tapaamisten kieltäminen

- Tapaavan vanhemman uuden puolison läsnäolon kieltäminen (vaihtotilanteissa tai tapaamisviikonloppuna)
- Vanhemman kieltäminen tulemasta haku- tai tuontitilanteissa postilaatikkoa pidemmälle

Lapseen kohdistuvat toimet

- Toisen vanhemman suora ja epäsuora mustamaalaus lapselle
- Historian uudelleen kirjoitus lapselle, indoktrinaatio, ikävien mielikuvien luominen lapselle etävanhemmasta, jotka muuttuvat lapselle todeksi
- Psykologinen kontrolli (esim. eleillä lapsen annetaan ymmärtää mistä vanhempi ei pidä)
- Toisen vanhemman arvostelu lapsen edessä
- Lapsen yhteyden estäminen/hankaloittaminen (esim. puhelinyhteydet)
- Toisen vanhemmuuden mitätöinti kutsumalla häntä lapselle etunimellä
- Uuden kumppanin kutsuttaminen isäksi/äidiksi
- Koti on vain toisen vanhemman luona ("Menet vierailulle ja sitten kotiin")
- Lapsi pannaan valitsemaan vanhemman tapaamisen ja mieluisen harrastuksen tai ystävien välillä
- Tapaamisen toteutumisen vastuun siirtäminen lapselle ("Sinun ei tarvitse jos et halua..")
- Riippuvuuden luominen toisesta vanhemmasta ("Minulle tulee ikävä..")

Ympäristöön kohdistuvat toimet

- Viranomaisen manipulointi (esim. historian uudelleen kirjoitus, epämääräisen uhan esittäminen, indoktrinaatio)
- Lapsen oman tahdon ilmaisu viranomaisille vanhemman suulla
- Valehtelu oikeudessa
- Sukulaisten ja ystävien ottaminen mukaan toista vastaan
- Päiväkodin henkilökunnan liittäminen avustamaan tapaamisten estämistä/tiedon saantia
- Koulun henkilökunnan liittäminen avustamaan tapaamisten estämistä/tiedon saantia
- Lapsen harrastukseen liittyvien tahojen manipulointi toista vastaan
- Turvakotien väärinkäyttö

5. Tarvittavat muutokset lakeihin ja käytäntöihin

5.1. YK:n lastenoikeuksien sopimus

- Suomen tulee saattaa YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset vuodelta 2011 kokonaisuudessaan Suomen lakeihin siten, että ne ovat lapsen oikeuksien ja edun mukaisia ja että niiden lapsivaikutukset on tutkittu.
- YK:n lastenoikeuksien komitean tulisi saattaa selkeämaininta vieraannuttamisesta (Parental alienation) lastenoikeuksien sopimukseen lapsen kohdistuvana henkisen väkivallan muotona

5.2. Rikoslaki

- Lapsen vieraannuttaminen vanhemmastaan tulisi tunnistaa lapseen kohdistuvana henkisenä väkivaltana ja siten täyttää rikoslain henkisen väkivallan tunnusmerkit.
- Tapaamisten tahallinen ja toistuva estäminen tulee tuoda rikoslain piiriin, kuten Pauli Kiurun (kok.) lakialoitteessa LA 28/2012 on esitetty. Tapaamisten täytäntöönpanolaki on liian hidaskäyttöinen ja tehoton työväline vaikeissa huoltoriidoissa, joissa toinen vanhempi estää lasta tapaamasta toista vanhempaa.
- Huoltokiusaaminen tulee kriminalisoida yhtenä vainoamisen muotona. Huoltokiusaamista on mm. toisen vanhemman mustamaalaus, perättömät ilmoitukset viranomaisille sekä toisen vanhemman esittäminen uhkaavana viranomaisille. Huoltokiusaaminen on käytännössä vanhemman vainoamista, joka ei pelkästään aiheita pelkoa ja ahdistusta, vaan voi myös johtaa vanhemmuudesta luopumiseen voimien loppuessa. Kärsijänä on sekä lapsi että hänen vanhempi.

5.3. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

- Erolapsen etu ja edun vastaisuus tulee määrittellä laajasti ja painotettuna, jotta kaikilla (tuomioistuin, vanhemmat, sosiaalitoimi, lapsi) on selkeä käsitys lapsen edusta, lapsen edun vastaisista toiminnoista ja niiden keskinäisestä painoarvosta (ns. julkinen määrittely).
- Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta on tuotava lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslakiin lapsen edun vastaisena toimena, kuten Juho Eerolan (ps.) lakialoitteessa LA 27/2012. Vieraannuttavat toimet tulee saattaa yleiseen tietoisuuteen lapseen kohdistuvana henkisenä pahoinpitelynä (rikoslaki).
- Toisen vanhemman huoltokiusaaminen on tuotava lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta lapsen edun vastaisena toimena. Huoltokiusaamisen toimet ja tunnusmerkit tulee saattaa yleiseen tietoisuuteen vainoamisen yhtenä muotona (rikoslaki).
- Huoltoriitojen ennaltaehkäisyyn ja sopimuksettomien tilojen aiheuttaman huoltoriitariskin pienentämiseksi on Juho Eerolan nk. vanhemmuussopimusta koskeva lakialoite LA 100/2014 saatettava laiksi.

5.4. Lastensuojelulaki

- Lastensuojelulakia tulee laajentaa lapsen kiireellinen sijoituksen osalta: lapsi tulee voida sijoittaa huoltoriidassa sen vanhemman luokse, joka pystyy paremmin turvaamaan lapsen kasvun ja kehityksen sekä lapsen suotuisat välit toiseen vanhempaan.

5.5. Tasavertainen vanhemmuus ja yhdenvertainen kohtelu

Vanhempien tulee aidosti olla lähtökohtaisesti tasavertaisia vanhempia myös eron jälkeen. Käytännössä tämä tarkoittaa mm. vuoroasumisen asettamista lähtökohdaksi päätettäessä lapsen asumisesta ja elatusmaksujen jakamista vanhempien kesken tulee edistää Ruotsin mallin mukaan. Vanhempia tulee kohdella yhdenvertaisesti riippumatta siitä, onko lapsi heidän luonaan kirjoilla vai ei. Yhdenvertaisen kohteluun tulee kiinnittää huomiota esim. kaikissa lapsia tai vanhempia koskevissa lomakkeissa vanhemman sukupuolesta tai muusta statuksesta riippumatta. Yhdenvertaisuuden toteutumista on myös valvottava nykyistä paremmin.

- Vanhemmat ovat yhdenvertaisia kaikessa lapsen huoltoon, luonapitoon ja elatukseen liittyvissä asioissa.

- Vuoroasumisen lisääminen ja molempien vanhempien säilyminen lapsen elämässä.

1. On lapsen edun mukaista.

2. Uusimmat tutkimukset* osoittavat vuoroasumisen olevan erolapsille paras asumismuoto.

- Lapsi voi asua virallisesti kahdessa kodissa.
- Lapsilisien ja muiden etuuksien yhdenvertainen jako kotien kesken.

5.6. Käräjäoikeuksien asiantuntija-avusteinen sovittelu

Asiantuntija-avusteiseen sovitteluun mallia Wisconsinin osavaltiosta Yhdysvalloista. (kts. luku 7)

- Vanhempien ohjeistaminen (Internet/digitalisointi).
- Vanhempien sovittelu arvioijien toimesta tuomarin johdolla.
- Arvioijien osaaminen juridiikassa, ongelmien ratkomisessa ja psykologiassa (forensic psychology).
- Vanhemmuuden arviointi, jossa vanhemmat ovat keskiössä - ei lapsi. Vertaa olosuhdeselvitys.
- Tuomarin päätös lapsen edun mukaisesta asumisesta ja tarvittaessa sanktiot sopimukseen.
- Sopimuksen seuranta (Internet/digitalisointi).

5.7. Viranomaisten koulutus ja käytännöt

Nk. huoltoriita ei saa olla tekosyynä siihen ettei viranomainen ryhdy toimenpiteisiin lapsen edun turvaamiseksi. Viranomainen on koulutettava tunnistamaan mahdolliset huoltokiusaus ja vieraannuttamistilanteet. On myös ohjeistettava selkeästi, kenelle kuuluu asioihin varhainen puuttuminen ja kehitettävä parempia keinoja ja oikeuksia puuttua lapsen edun vastaiseen toimintaan.

5.8. Huoltoriitojen seuranta

Sopimus tai päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ei aina lopeta lapsen edun vastaista toimintaa. Vanhempien lapsen edun ja sopimuksien mukaisen toiminnan varmistamiseksi on luotava seurantajärjestelmä, jolla voidaan tarvittaessa seurata ongelma vanhempien tilannetta. Mallia voisi hakea esim. kouluille luoduista WILMA/Helmi järjestelmistä. Viranomainen voisi käyttää järjestelmää esim. vanhempien välisen kommunikoinnin seurantaan.

5.9 Kotikuntalaki

- Lapsella tulee voida olla kaksi virallista kotia. Kotikunta sovitaan vanhempien kesken tai tulee oikeuden määräyksenä.
- Lapsen kotikunnan vaihtaminen tulisi kuulua vanhempien yhteishuollon piiriin, eli mahdollisuus maan sisäiseen lapsikaappaukseen tulisi poistaa.

6. Lapsen edun määreet

Lapsen etu on määritelty lakimielessä kahdessa paikassa:

1. YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS) on lapsia koskeva ihmisoikeussopimus. Sopimuksen tärkein tavoite on perusoikeuksien: terveyden, koulutuksen, tasa-arvon ja turvan takaaminen kaikille lapsille. http://www.lskl.fi/files/206/LOS_sopimus.pdf
2. Lastensuojelulaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Käytännön ohjeita ja suosituksia alan ammattilaisille kehittämisen ja asiakastyön tueksi löytyy THL:n lastensuojelun käsikirjassa. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Huomioitavaa, ettei sanaa vieraannuttaminen löydy näistä julkaisuista. Lastensuojelulain 4 § mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Määriteltäessä lapsen etua eritilanteessa ongelmaksi muodostuu eri tekijöiden painoarvo. Voiko esimerkiksi vieraannuttava vanhempi vastata lähihuoltajana paremmin lapsen kasvusta ja kehityksestä kuin etävanhempi, joka hakee lapsen asumista itselleen vieraannuttamisilmiön vuoksi? Ainakin Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeen mukaan suurin painoarvo haettaessa muutosta olemassa olevaan sopimukseen annetaan vakiintuneille olosuhteille (Status Quo). Huomiotta jää se seikka, että myös vieraannuttaminen itsessään muuttaa ja muokkaa olosuhteita, usein pysyvästi eikä suinkaan aina toivottuun suuntaan.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta antaa suuren painoarvon lapsen oikeudelle molempiin vanhempiin, minkä vuoksi muutokset nimenomaan näissä olosuhteissa olisi syytä ensimmäisenä pyrkiä estämään. Vuoroasumista vastaan kuitenkin argumentoidaan esimerkiksi sillä, että lapsella pitää olla yksi koti. Myöskään riitaisassa tilanteessa ei tunnuta suositeltavan vuoroasumista. Näitä käsityksiä kuulee perusteltavan hyvin harvoin ja esimerkiksi Ruotsissa ajatellaan asiasta toisin.

Tuomioistuimessa on lähes poikkeuksetta vahvoilla se vanhempi, jonka luona lapsi asuu. Vakiintuneiden olosuhteiden toimiessa suojana voi lapsen oikeutta molempiin vanhempiin loukata varsin vapaasti seuraamuksia pelkäämättä. Huomionarvoista kuitenkin on, ettei vakiintuneita olosuhteita mainita missään laissa, vaan kyseessä näyttää olevan vakiintunut käytäntö päättää huoltoriidat. Oikeudenmukaiseen ratkaisuun pääsyä ei auta se, etteivät vanhemmat joudu tuomioistuimessa todistamaan valalla. Valehtelu, uhkakuvien esittäminen ja riitely ajaa pääasiassa sen vanhemman etua, jonka luona lapsi jo asuu.

Yleisesti lapsen etuna voidaan pitää yleisinhimillisiä onnellisuustekijöitä: perustarpeet, ihmissuhteet, mielekäs tekeminen, turvallisuus, huolenpito, välittäminen. Laki määrittelee yhdeksi keskeiseksi tekijäksi myös katkeamattoman yhteydenpidon molempiin vanhempiin riippumatta siitä, missä he asuvat. Tätä vastaan toimiminen on toimimista suoraan vastoin lapsen etua yhtä lailla kuin olisi kieltää lapselta ystävät, leikit tai yöunet.

Näistä lähtökohdista on noussut tarve selvittää, mitkä seikat tulisi selvittää lapsen edusta päätettäessä. Onko mahdollista asettaa eri seikoille painoarvoja? Mitkä ovat nuo seikat jotka on syytä ottaa huomioon? Mielenkiintoista voisi olla yrittää pisteyttää asioita siten, että lapsen edun mukaisesta toiminnasta saa plus pisteitä ja edun vastaisesta taas miinus pisteitä. Tulos voisi olla suuntaa antavana tehtäessä päätöstä lapsen tulevaisuudesta.

Tietysti päätöstä tehtäessä on myös huomioitava lapsen mielipide. Tämä tosin asettaa vaatimuksen ymmärtää vieraannuttamisen vaikutuksen lapseen ja hänen ilmaisemaansa tahtoon. Ikävä kyllä tätä asiantuntemusta ei useinkaan löydy. Vieraannuttamisen ja huoltokiusaamisen kohteena oleva vanhempi hakee apua sosiaaliviranomaiselta lähes aina turhaan. Asia jätetään vanhempien väliseksi ongelmaksi ymmärtämättä, ettei kohteena oleva vanhempi voi asiaa muuttaa millään keinolla ilman ulkopuolista apua. Samalla lapsi jätetään keskelle psykologista sodankäyntiä.

Onkin selkeämpää muuttaa näkökulmaa ja katsoa mikä on lapsen edun vastaista. Oheiseen taulukkoon on kuvattu alustavasti asioita, jotka kertovat joko suoraan lapsen edun vastaisesta vanhemmuudesta, tai johtavat vanhempien välisen riitaan.

6.1 Lapsen edun arvionti

Vanhemmille ja viranomaisille tarvitaan vieraannuttamisen tunnistamiseen sekä lapsen edun arvioimiseen keinoja, jotta lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa toteutuisi entistä paremmin. Kehittämistyön tuloksena on luotu lapsen edun arviointiin lomake, jossa lapsen molempia vanhempia pyydetään arvioimaan omaa itsensä sekä toisen vanhemman kykyä toimia lapsen edun mukaisesti sekä kykyä turvata lapsen edun mukainen kasvatus ja hoito. Lomakkeen voi täyttää myös viranomainen, joka arvioi yhdessä vanhempien kanssa lapsen tilannetta. Vastauksia vertailemalla on mahdollista arvioida vieraannuttamisen merkkejä, vanhempien motiiveja sekä lapsen edunmukaista ratkaisua.

Lapsen molemmat vanhemmat täyttävät lomakkeen arvioiden omaa sekä toisen vanhemman kykyä vastata lapsen tarpeisiin sekä kykyä toimia lapsen edun mukaisesti. Koska riita voi alkaa hyvinkin pienistä asioista ja eriävistä käsityksistä, tulisi vanhempien myös kirjata oman käsityksensä siitä miten vanhemman tulisi toimia lähihuoltajana/tapaavana vanhempana/yhteishuollossa/yksinhuoltajana. Lomakkeen voi täyttää lisäksi myös perheen asioita käsittelevä ja sovitteleva viranomainen. Lomakkeet käsitellään yhdessä vanhempien kanssa.

HUOM. Lomaketta on tarkoitus vielä kehittää yhteistyössä eri asiantuntijoiden kanssa.

Kts. Liite 4.

6.2 Lapsen edun vastaisia toimia vanhempien eron yhteydessä/jälkeen

PERUSASIAAT	Fyysinen tai seksuaalinen väkivalta tai heitteillejätö	Vieraannuttaminen tai muu lapseen kohdistuva psyykkinen väkivalta	Vanhemman vakava päihde tai mielenterveysongelma	Lapsikaappaus
YHTEYS	Ei edistä/salli yhteyttä toiseen vanhempaan tai muihin lapselle tärkeisiin ihmisiin	Tulkitsee sopimuksia vieraannuttavalla tavalla	Muuttaa lapsen etäälle toisesta vanhemmasta sopimatta	Ei valmiutta korvaaviin tapaamisiin tapaamisen estyessä
HYVINVOINTI JA TURVALLISUUS	Ei aseta lapselle rajoja -> turvaton tai rajaton lapsi	Riittämättömät ulkoiset puitteet/turvaverkko	Luo lapselle väärää negatiivista kuvaa toisesta vanhemmasta -> itsetunnoton lapsi	
YHTEISHUOLTO	Ei kommunikoida lapsen asioista	Omavaltainen toiminta lapsen asioista päätettäessä	Kyvyttömyys huomioida lapsen toisen vanhemman mielipidettä	Ei noudata yhteishuollon periaatteita, ei kunnioita toisen vanhemman kieltä, uskontoa, kulttuuria
SOPIMUKSETON TILA	Lapsen omiminen	Yhteyttä heikentävän sopimuksen hakeminen ilman perusteita	Kiristäminen huonoon sopimukseen	Turvakodin väärinkäyttö
SOPIMUKSEN NOUDATTAMINEN	Ei noudateta tapaamissopimusta	Ei noudateta muita sopimuksia	Huoltokiusaaminen	Jatkuva tai ajoittainen koeponnistus
LAPSEN KEHITYS	Ei lapsen ikätasoon sopivaa vanhemmuutta,	Vanhempi käyttää psykologista kontrollia tai kaksoisviestintää	Ei tueta itsenäistymistä, riippuvuuden rakentaminen	Ei vakiintuneita olosuhteita, kaverit, koulut, päiväkotit jne.

7. "WISCONSIN DANE COUNTY MALLI"

Wisconsin osavaltion Dane Countyssä huoltoriidat kuuluvat perheoikeuden alle. Jos esim. lastensuojelu toteaa kyseessä olevan huoltoriita eikä lastensuojeluasiasia niin ohjataan vanhemmat perheoikeuteen. Tuomari voi antaa lähetteen Dane County Family Court palveluihin, jonka työntekijät ovat suurimmalta osaltaan sosiaalityöntekijöitä tai perheterapeutteja. Dane County Family Court Services toimii siis perheoikeuden alaisuudessa. Family Court palveluihin ei lähetetä "helppoja" asioita kuten esim. vanhempia jotka tappelevat esimerkiksi vain ja ainoastaan siitä mihin kouluun juniorin pitäisi mennä tai vaihtaako lapsi kotia kello 17 vain kello 19.

Family Court Servicen työtehtäviin kuuluu kolme asiaa: vanhempien koulutus, sovittelu ja arviointi. Prosessin ensimmäinen ja pakollinen vaihe on siis tuo vanhempien "koulutus" mikä luo pohjan sovittelulle. Siellä puhutaan ero- ja suruprosessista, ihmisten reaktioista, parenting/co-parenting, lasten kehityksestä, lapsen edusta, huoltoriidan ja vanhempien suurten, ratkaisemattomien konfliktien vaikutuksesta lapseen, kuinka tärkeää on, että lapsella säilyy suhde molempiin vanhempiin, jne. Koulutuksesta saadaan usein positiivista palautetta ja vanhemmat sanovat etteivät ole koskaan ajatelleet asioita tuolta/lasten kannalta. Tämä alustus usein auttaa vanhempia keskittymään lapsen etuun ja tarpeisiin kun tulevat sovitteluun. Koulutukseen kuuluu myös tietysti sovittelu- ja arviointiprosessin selittäminen jotta vanhemmat tietävät miten me toimitaan, mitä heiltä odotetaan ja mitä oikeudessa ja palvelussa oikein tapahtuu. Koulutukseen kuuluu esim. filmi nimeltä "Mending Hearts", joka tuntuu olevan erittäin tehokas vanhempien reaktioista päätellen.

Vanhempien kommunikoinnin seurannan apuvälineenä käytetään usein suosittua maksullista palvelua Our Family Wizard. (www.ourfamilywizard.com).

Tilanteiden selvittely perustuu huikeaan tiedon määrään. Tietoa kerätään niin monelta taholta ja niin monella tavalla että yleensä vanhempien motiivit, ja totuudet vs. valheet paljastuvat. Vanhemmat itse täyttävät prosessin alussa yhden todella työlään lomakkeen (ns. Family Study Questionnaire). Lomake löytyy: <https://www.countyofdane.com/familycourtcounseling/> -sivuilta) ja haastatteluissa käytetään lomakkeita vanhempien keskinäisen suhteen/perheväkivallan ja vanhempien alkoholin/huumeiden käytön arvioimiseen. Vanhemmat ja lapset haastatellaan useamman kerran, vanhemmat usein antavat "todistusaineistoa" kuten laatikkokaupalla sähköposteja, tekstiviestejä, Facebook- sivuja jne. Lisäksi tietoa saadaan sukulaisilta, ystäviltä, kouluista, päiväkodeista, poliiseilta, lääkäreiltä, terapeuteilta, lastensuojeluviranomaisilta jne.. Näillä ammatti-ihmisillä on usein aika selkeä kuva perheen dynamiikasta, vanhempien riidoista, lapsen reaktioista yms. Tiedon kokonaismäärästä syntyy se tilannekuva ja missä määrin kyseessä on mm. vieraannuttaminen/vieraannuttava toiminta, perustuvatko vanhempien pelot, huolet ja syytelyt todellisuuteen jne. Pyrkimyksenä on se, että kumpikin vanhemmista tulee kuulluksi ja heidän esille tuomansa asiat on tutkittu niin huolellisesti kuin mahdollista. Laissa vaadittujen faktorien antama ohjeistus ja struktuuri (jota käytetään siis raporteissa) auttaa tuomaan esiin ja hahmottamaan kussakin perheessä keskeisimmät ongelma-alueet ja niiden merkityksen huoltoriidassa.

Wisconsinin lain vaatimukset huoltoriidan ratkaisulle ovat:

1. Lapsen vanhemman tai vanhempien vaatimukset, ehdotetut vanhemmuussuunnitelmat tai lailliset huoltajuus tai asumisehdotukset jotka on toimitetut oikeudelle.
2. Lapsen toiveet jotka on kuultu lapselta tai lapsen edunhaltijalta tai muulta ammattilaiselta. Lapsen suhteet vanhempaan tai vanhempiin, sisaruksiin tai muihin henkilöihin jotka merkittävästi vaikuttavat lapsen etuun.
3. Aika ja suhteen laatu jonka kukin vanhempi on viettänyt lapsen kanssa aiemmin, muutokset huoltajan roolissa ja kohtuulliset muutokset elintyylissä jota vanhempi on valmis tekemään voidakseen viettää aikaa lapsen kanssa tulevaisuudessa.
4. Lapsen mukautuminen kotiin, kouluun, uskontoon ja yhteisöön.
5. Lapsen ikä ja kehitys ja koulutus tarpeet eri iässä.
6. Yhteisön, pienen lapsen tai muun henkilön jonka ehdotetaan huoltavan lasta henkinen ja fyysinen kunto joka saattaa vaikuttaa negatiivisesti lapsen älylliseen, fyysiseen tai henkiseen hyvinvointiin.
7. Tarve säännölliseen ja tarpeelliseen fyysiseen sijoitukseen jotta voidaan huolehtia lapsen ennakoitavuudesta ja vakiintumisesta.
8. Mahdollisuus julkiseen tai yksityiseen perheneuvolapalveluun.
9. Vanhempien välinen yhteistyö ja kommunikointi ja kieltäytykö toinen vanhemmista perusteettomasti yhteistyöstä ja kommunikoinnista.
10. Miten vanhemmat huolehtivat toisen vanhemman suhteesta lapseen pitäen sisällään rohkaisua ja säännöllisten ja jatkuvien suhteiden ylläpitämistä tai puuttuuko toinen vanhemmista kohtuuttomasti lapsen yhteyteen toiseen vanhempaan.
11. Onko todisteita henkisestä tai fyysisestä lapsen pahoinpitelystä.
12. Onko vanhemmalla tai hänen kumppanillaan tai hänen asuintoverillaan rikosrekisteriä tai todisteita lapsen tai jonkun muun lapsen pahoinpitelystä tai heitteillejätöstä.
13. Onko todisteita kiusaamisesta, vainoamisesta tai kotiväkivallasta.
14. Alkoholin tai huumeiden käyttö.
15. Asiantuntijoiden todistukset.
16. Muut seikat, jotka oikeus katsoo merkityksellisiksi.

LIITE 1. NYKYTILA JA MUUTOSTARPEET

VAIHE	VIERAANNUKSEKSI/VIKSAAJA	LASTENVALVOJA/ OLOSUHDESELVITTÄJÄ	PERHENEUVOLA/ SOVITTELU	POLISI	LASTENSUOJELU	TUOMIOISTUIN/ FOLLO	Nykylaki	Tarvitaan
SOPIMUKSETON TILA	Eristää, kiristää, provosoi, manipuloi, valehtelee, puhuu lapsen suulla	Ei voi pakottaa sopimukseen, minimi riittää, tapaajan yhteys ei ole tärkeä	Vapaaehtoista, ei voi käyttää oikeudessa todisteena	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Vanhempien välinen asia, ei tee rikosilmoitusta	Vakiintuneet olosuhteet, ei huonoa vanhemmuutta	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, Lastensuojelulaki	LA 27/2012, LA 100/2014, Lapsen edun määrittäminen eron jälkeen
SOPIMUS/ HUOLTOKIUSAAMINEN	Eristää, kiristää, provosoi, manipuloi, valehtelee, puhuu lapsen suulla	Ei kuulu hänelle	Vapaaehtoista, ei voi käyttää oikeudessa todisteena	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Vanhempien välinen asia, ei tee rikosilmoitusta	Vakiintuneet olosuhteet, ei huonoa vanhemmuutta	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, Lastensuojelulaki	Huoltokiusaaminen lakiin
SOPIMUS/ VIERAANNUKSEKSI	Eristää, kiristää, provosoi, manipuloi, valehtelee, puhuu lapsen suulla	Ei kuulu hänelle	Vapaaehtoista, ei voi käyttää oikeudessa todisteena	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Vanhempien välinen asia, ei tee rikosilmoitusta henkisestä väkivallasta	Vakiintuneet olosuhteet, ei huonoa vanhemmuutta	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, Lastensuojelulaki	LA 27/2012, LA 28/2012, valtuudet puuttua lastensuojelulle, Lapsen edun määrittäminen eron jälkeen, Vieraannuttamisen tunnistamisen koulutus, lapsen kuulemisen asiantuntijuus koulutus
LASTENSUOJELUILMOITUS	manipuloi, valehtelee, puhuu lapsen suulla	Ei kuulu hänelle	Ei kuulu hänelle	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Vanhempien välinen asia	Ei kuulu hänelle	Lastensuojelulaki	Lasten suojelulle valtuudet ja velvollisuus puuttua
FOLLO SOVITTELUUN	kiristää, provosoi, manipuloi, valehtelee, puhuu lapsen suulla, viivyyttää, vedättää, kieltäytyy	Ei kuulu hänelle	Ei kuulu hänelle	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Ei kuulu hänelle	Ei oikeutta pakottaa, ei voi käyttää todisteena	HE 186/2013	Sovittelupakko, lausunto tuomioistuimelle sovittelun kulusta, Wisconsinin malli
PEREHEASIAN SOVITTELUUN	kiristää, provosoi, manipuloi, valehtelee, puhuu lapsen suulla, viivyyttää, vedättää, kieltäytyy	Ei kuulu hänelle	Vapaaehtoista, ei voi käyttää oikeudessa todisteena	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Ei kuulu hänelle	Ei kuulu hänelle	Avoliittolaki	Lapsen edun määrittäminen eron jälkeen, Vieraannuttamisen tunnistamisen koulutus, lapsen kuulemisen asiantuntijuus koulutus
TUOMIOISTUINKÄSITTELY	maalaa uhkia, tunnetodistaa, riitastrategia, manipuloi, valehtelee, puhuu lapsen suulla, viivyyttää, vedättää, ei todista valalla	Voisi haastaa olosuhdeselvityksessä, Ei tunnista lapsen edun vastaisuutta, jättää päätöksen tuomarille	Ei voi käyttää oikeudessa todistena	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Ei kuulu hänelle	Ei voi käyttää oikeudessa todistena, ei tunnista huonoa vanhemmuutta, vakiintuneet olosuhteet, vain vanhempien välinen riita	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, Lastensuojelulaki, Asuinkuntalaki, Lastensuojelulaki, Sosiaalihuoltolaki, Rikoslaki	LA 27/2012, LA 28/2012, Lapsen edun määrittäminen eron jälkeen, Vieraannuttamisen tunnistamisen koulutus, lapsen kuulemisen asiantuntijuus koulutus
LAPSI KIELTÄYTYY TAPAAMASTA	Menee lapsen tahdon taakse	Ei kuulu hänelle	Vapaaehtoista, ei voi käyttää oikeudessa todisteena	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Ei kuulu hänelle, ei lastensuojelullista huolta	Lapsi 12 v. ei täytäntöönpanoa, uskotaan lapsen sanaan, valvotut tapaamiset	12- vuotias lapsi/ ei voi mitään käytännössä ei voi nuoremman osalta	Lapsen kuulemisen asiantuntijuus koulutus
TAPAAMISEN ESTÄMINEN	Menee lapsen tahdon taakse maalaa uhkia, manipuloi, valehtelee, puhuu lapsen suulla	Ei kuulu hänelle	Vapaaehtoista, ei voi käyttää oikeudessa todisteena	"Huoltoriita" ei kuulu hänelle	Ei kuulu hänelle, ei lastensuojelullista huolta	Ei voi käyttää oikeudessa todistena, ei tunnista huonoa vanhemmuutta, vakiintuneet olosuhteet, vain vanhempien välinen riita, Ei voi rangaista jo toteutumattomista vaan antaa uhkasakon tulevista estämisistä	Laki tapaamisen täytäntöönpanosta	LA 28/2012

LIITE 2. VIERAANNUTETTAVAN TAI HUOLTOKIUSATUN VANHEMMAN HUOLTORIITAYMPYRÄ

Lapsen oikeuden turvaaminen tapaavaan vanhempaan on huomattavan hankalaa tai jopa mahdotonta. Oheisessa kaaviossa on kuvattu joidenkin viranomaisten kanta ongelmaan.

LIITE 3. LAPSEEN JA TAPAAJAVANHEMPAAN KOHDISTUVA HENKINEN VÄKIVALTA

Vieraannuttaminen = lapseen/olosuhteisiin vaikuttaminen toista vanhempaa vieraannuttavalla tavalla

Huoltokiusaaminen = vanhemman alistaminen ja hänen vanhemmuutensa mitätöinti

LIITE 4. LAPSEN EDUN ARVIOINTILOMAKE

Arvioi lapsen näkökulmasta tämänhetkistä tilannetta seuraavien väittämien mukaisesti:

LAPSEN PERUSHOITO	1= ei lainkaan, 10=erinomaisesti	Perustelut
Vanhempi pystyy vastaamaan huolenpidollaan ja hoivallaan lapsen perushoidosta (ruoka, puhtaus, vaatetus, unirytm)	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhemmalla on taloudelliset mahdollisuudet vastata lapsen kasvatuksesta ja hoidosta	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi kykenee vastaamaan lapsen terveydenhoidosta, lääkityksistä ja sairauden hoidosta	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhemmalla on riittävät ulkoiset puitteet (asunnon koko, olosuhteet, siisteys, huonekalut) lapsen hoidolle ja kasvatukselle	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhemmalla on mahdollisuus turvata lapselle turvallinen ja tuttu päivähoitopaikka tai koulu	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi pystyy turvaamaan lapselle turvallisen ja tutun harrastuksen jatkumisen	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi turvaa lapselle turvalliset ja tutut kaverisuhteet	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhemmalla on lähellä ja tukenaan lapselle läheisiä ja tärkeitä henkilöitä, sukulaisia ja tuttavvia (tukiverkko)	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
VANHEMPIEN YHTEISTYÖ	1= ei lainkaan, 10=erinomaisesti	Perustelut

Vanhempi osoittaa halua ja kykyä edistää lapsen yhteyttä toiseen vanhempaan	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi osoittaa halua ja kykyä tehdä yhteistyötä ja kommunikoida toisen vanhemman kanssa	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi osoittaa halua ja kykyä edistää lapsen yhteyttä lapselle tärkeisiin ihmisiin (sukulaiset, läheiset)	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi sallii lapsen yhteyden toiseen vanhempansa	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi sallii lapsen yhteyden toisen vanhemman sukulaisiin tai läheisverkostoon	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi tukee ja edistää lapsen yhteyttä toiseen vanhempaan aktiivisesti	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi jakaa oma-aloitteisesti tietoa toiselle vanhemmalle lapsen kuulumisista, asuinpaikasta ja olosuhteista sekä ihmissuhteista jne.	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi ei kritisoi toisen vanhemman tekoja tai valintoja lapsen kuullen	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
LAPSEN HYVINVOINTI JA TURVALLISUUS	1= ei lainkaan, 10=erinomaisesti	Perustelut
Vanhempi asettaa lapselle iänmukaiset rajat	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi huolehtii säännöllisestä ja lapselle ominaisesta arkirytmistä	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi tukee lapsen koulunkäyntiä ja huolehtii koulunkäyntiin liittyvistä	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	

asioista sekä yhteydenpidosta kouluun	Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi valitsee ensisijaisesti toisen vanhemman lapsen hoitajaksi, mikäli itse on estynyt olemaan lapsen kanssa	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi valitsee luotettavan hoitajan lapselle ollessaan itse estynyt huolehtimaan lapsesta	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi huolehtii siitä, että lapsi ei altistu ikätasolleen sopimattomille peleille, internet sivuille, tv-ohjelmille tai elokuville	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi huolehtii siitä, että lapsi ei altistu päihteidenkäytölle	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi huolehtii siitä, ettei lapsi altistu väkivallalle tai seksuaaliselle hyväksikäytölle	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi pyrkii tekemään yhdessä toisen vanhemman kanssa lasta koskevia päätöksiä	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi pyrkii lapsen asioissa sopimukseen ja järjestelyihin, jolla voidaan säilyttää lapsen ja toisen vanhemman yhteys	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi sallii lapsen ja toisen vanhemman yhteydenpitoa ja tapaamisia enemmän kuin tapaamissopimukseen on kirjattu (esim. juhlat, harrastukset, lomat, puhelinyhteydet jne.)	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi pitää kiinni toisen vanhemman kanssa sovituista lasta koskevista asioista	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	
Vanhempi tukee lapsen itsenäistymistä	Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	

<p>Miten paljon lapsi on tässä iässä ja elämänvaiheessa kiintynyt vanhempaansa</p>	<p>Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10</p>	
<p>Vanhempi on valmis peruuntuneita tapaamisia korvaaviin tapaamisiin esim. lapsen sairauden johdosta</p>	<p>Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10</p>	
<p>Vanhempi ei aiheutta ongelmia suhteessa lapseen huoltokiusaamalla (tekemällä kiusaa toiselle vanhemmalle lapsen kustannuksella)</p>	<p>Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10</p>	
<p>Vanhempi ei pyri vieraannuttamaan lasta toisesta vanhemmasta (katkaisemaan lapsen ja toisen vanhemman suhteen)</p>	<p>Isä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Äiti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10</p>	